

III. Корпоративні спори. Захист прав учасників корпоративних відносин

DOI: 10.33498/Юсп-2021-06-097

Ліна Дорошенко

кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного права і процесу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса
(Вінниця, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6358>
Doroshenko@donnu.edu.ua

УДК 346.3.347.191

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ СТОРІН КОРПОРАТИВНОГО ДОГОВОРУ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

АНОТАЦІЯ. У статті проаналізовано теоретичні і практичні питання, що виникають при захисті прав сторін корпоративного договору.

Мета статті полягає у визначенні способів захисту прав сторін корпоративного договору та розробці пропозицій з удосконалення їх застосування.

Доведено, що існування двох понять – “корпоративний договір” і “договір між акціонерами товариства”, однакових за змістовним наповненням, але поіменованих по-різному, має штучний характер, та запропоновано уніфікацію понятійно-категоріального апарату, який позначає цей договір.

Досліджено досвід інших країн (Франції, Бельгії, Греції, Німеччини, США, Великої Британії) з питань встановлення в законодавстві та на практиці способів захисту прав сторін корпоративного договору. Встановлено, що в зарубіжних країнах сторони корпоративного договору використовують такі способи захисту прав, як відшкодування збитків, примусове виконання зобов'язання в натурі, інші превентивні механізми (судова заборона, встановлення обмежень щодо внесення змін до локальних актів корпорації), виключення учасника товариства за рішенням суду тощо. Визначено, що в українському законодавстві знайшли відображення лише такі способи захисту прав, як відшкодування збитків і компенсація.

Виокремлено способи захисту прав, які передбачені національним законодавством. Досліджено, які з них застосовуються на практиці сторонами корпоративного договору. Проаналізовано застосування таких способів захисту, як відшкодування збитків; визнання договору щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладеного стороною договору між акціонерами на порушення корпоративного договору, недійсним; визнання правочину недійсним або визнання недійсними окремих його частин, компенсація. Визначено їх позитивні та негативні аспекти, окреслено перспективи їх застосування на практиці.

© Ліна Дорошенко, 2021

Проаналізовано судову практику щодо способів захисту прав сторін. Встановлено, що суд визнав обов'язковість корпоративного договору та можливість сторін застосувати на практиці положення, які передбачені договором. Доведено, що корпоративний договір стає інструментом, який здатний забезпечити бізнес-партнерам сталі правила поведінки, які можна захистити у суді.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок про доцільність закріплення в законодавстві переліку найбільш універсальних та ефективних способів захисту прав сторін корпоративного договору, якими можуть бути: відшкодування збитків, стягнення неустойки (штрафу, пені), виплата компенсації, визнання корпоративного договору або окремих його частин недійсними; визнання недійсними правочинів, укладених стороною корпоративного договору в порушення умов такого договору, тощо.

Ключові слова: корпоративний договір; договір між акціонерами товариства; способи захисту прав; відшкодування збитків; компенсація; визнання договору недійсним.

Україна належить до країн, які визнають корпоративні договори (“договір між акціонерами товариства” за термінологією Закону України “Про акціонерні товариства”¹, далі – корпоративний договір) на законодавчому рівні. Це може забезпечити досить високий рівень стабільності практики їх укладення, а також захист прав і законних інтересів учасників таких договорів. Проблематика корпоративних договорів набуває сьогодні інституційних рис. Їх визнання в національному законодавстві було необхідною умовою оптимізації договірних механізмів реалізації учасниками (акціонерами) своїх прав і захисту своїх інтересів.

Корпоративний договір як юридична конструкція, що забезпечує формування досконалих моделей розподілу прав, обов'язків, додаткових обов'язків та відповідальності учасників товариства в цілях ефективного здійснення ними своїх прав і законних інтересів, добре відома міжнародній практиці. Використання механізмів договірного регулювання відносин між такими учасниками найбільш адекватно самій природі цих відносин, оскільки саме договір є ідеальною формою забезпечення функціонування учасників господарського обороту. Укладення корпоративного договору передбачає можливість забезпечення захисту своїх приватних інтересів учасниками товариства, для чого, власне, і створювалося товариство – для реалізації індивідуальних потреб, інтересів кожного з них. Укладення корпоративного договору в товаристві надає учасникам (акціонерам) більш широке коло прав і можливостей щодо управління та, загалом, щодо вирішення питань життєдіяльності товариства.

Незважаючи на широке визнання корпоративних договорів у світовій практиці, в більшості правопорядків якої вони успішно використовую-

¹ Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. № 514-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>> (дата звернення: 10.04.2021).

ються (переважно на доктринальному та практичному рівнях), в Україні, хоча вони і закріплені на законодавчому рівні, але регулюються нормативними актами лише рамочно. Вітчизняний законодавець заклав лише базис правового регулювання цих відносин, проте в ньому відсутні універсальні механізми укладення, виконання та припинення таких договорів.

Корпоративний договір став одним із найбільш значущих нововведень, еволюційним кроком у корпоративному законодавстві і вперше знайшов своє відображення у Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів”², в якому було врегульовано новий договір, що отримав назву “договір між акціонерами товариствами” (відповідні зміни внесені в Закон України “Про акціонерні товариства” (далі – Закон про АТ), який доповнено ст. 261)³. Через короткий проміжок часу ухвалено Закон України “Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю” (далі – Закон про ТОВ та ТДВ)⁴, положеннями частин 1, 2 ст. 7 якого учасникам таких товариств надано можливість регулювання відносин у сфері здійснення їх повноважень за допомогою корпоративного договору, що визначається як договір, за яким учасники товариства зобов’язуються реалізовувати свої права та повноваження певним чином або утримуватися від їх реалізації. З одного боку, у зв’язку з численними спробами законодавця відповідно до світової практики осучаснити та гармонізувати корпоративне законодавство істотною інституційною еволюцією корпоративного законодавства в цьому напрямі, а з другого – у зв’язку з фрагментарністю законодавства в такій сфері та відсутністю практики застосування зазначених договірних конструкцій, безсумнівно, законодавчі акти, які містять положення щодо корпоративного договору, потребують удосконалення.

Аналіз практики корпоративних відносин щодо укладення корпоративних договорів свідчить, що спори, пов’язані з реалізацією положень таких договорів, не є поширеним явищем. Нині суттєвим мінусом у сфері корпоративних договорів є відсутність сталої судової практики. Станом на кінець 2020 р. в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань наявні одиничні приклади таких справ, які розглянуто на рівні суду першої інстанції, лише щодо визнання недійсними умов корпоративних договорів. Отже, судова практика щодо корпоративних договорів перебуває лише на початку

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів: Закон України від 23 березня 2017 р. № 1984-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. Ст. 52. (Із змінами).

³ Про акціонерні товариства (н 1).

⁴ Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 р. № 2275-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 13. Ст. 69.

свого формування, проте в перспективі її напрацювання буде забезпечувати формування єдиної правозастосовної практики щодо прав сторін корпоративного договору та її передбачуваність.

Значну частину досліджень у сфері корпоративного права становлять праці, пов'язані з питаннями прав учасників, їх здійсненням і захистом. Цю групу досліджень можна визначити як таку, що забезпечує безпосередній логістичний зв'язок із формуванням і науковою розробкою корпоративних договорів, внаслідок чого відбувається удосконалення способів та особливостей здійснення прав учасників за сприяння оптимальної договірної моделі. До таких досліджень належать праці таких авторів, як О. Бігняк, Д. Білалова, О. Вінник, А. Гарагонич, В. Горбова, Ю. Жорнокуй, І. Лукач, І. Спасибо-Фатєєва, С. Харченко, В. Щербина та ін. Інша група досліджень пов'язана саме з проблемними аспектами таких договорів, а саме питаннями сутності, правової природи, предмету, змісту корпоративних договорів. Саме дослідженнями у цьому напрямі займалися такі вчені, як В. Андреев, В. Белов, М. Варюшин, В. Лаптев, Д. Ломакін, М. Николенко, К. Осипенко, М. Сигидин. Проте у господарсько-правових дослідженнях корпоративний договір не отримав концептуальної розробки, тому нині є нагальна необхідність у перегляді розуміння доктрини та правозастосування саме в сфері захисту прав сторін корпоративного договору.

Метою дослідження є визначення способів захисту прав сторін корпоративного договору та розробка пропозицій з удосконалення їх застосування.

Зазначимо, що конструкції “корпоративний договір” і “договір між акціонерами товариства” розглядатимуться в цій статті як тотожні поняття, оскільки, вбачається, що перший є родовим поняттям щодо договору між акціонерами. М. Сигидин із приводу співвідношення цих категорій справедливо зазначає, що вони співвідносяться як загальне і спеціальне, тобто акціонерний договір є підвидом корпоративного⁵. Заслугує на увагу більш категоричне висловлювання В. Бородкіна, який вказує на необґрунтованість диференціації інституту корпоративного договору залежно від виду господарських товариств, тоді як загальне значення цієї категорії залишається незмінним залежно від виду господарського товариства⁶. Вбачається, що існування двох цих понять – “корпоративний договір” і “договір між акціонерами товариства” (однакових за змістовним наповненням, але поіменованих по-різному) має штучний характер, що пояснюється недостатнім рівнем юридичної техніки при формуванні корпоративного законодавства. У зв'язку з зазначеним

⁵ М Сигидин, ‘Корпоративний договір’ (автореф дис канд юрид наук, 2016) 4.

⁶ В Бородкин, ‘Корпоративный договор в период реформирования Гражданского кодекса РФ’ (2014) 3 Закон 38.

понятійно-категоріальний апарат потребує уніфікації норм, що регулюють такі договори в акціонерних товариствах (далі – АТ), товариствах з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) і товариства з додатковою відповідальністю (далі – ТДВ).

Відносини, які виникають між учасниками товариств, можуть регулюватися корпоративним договором, який укладається після створення товариства і пов'язує учасників взаємними правами й обов'язками протягом усього періоду існування товариства. За корпоративним договором учасники зобов'язуються реалізовувати свої права певним чином або утримуватися від їх реалізації⁷. При укладенні корпоративного договору у сторін виникають зобов'язальні відносини, зміст яких залежить від предмету корпоративного договору, який зумовлює зобов'язально-правову природу договору, що має внутрішній корпоративно-правовий ефект. Ця обставина дає змогу дійти висновку, що при порушенні своїх прав сторона корпоративного договору має право скористатися як договірними, так і корпоративними способами захисту.

Як справедливо зазначив К. Осипенко, для захисту порушених прав сторін такого договору не повинні застосовуватися способи захисту, спрямовані на суттєве обмеження їх корпоративних прав, зокрема й припинення права голосу, припинення права вето, припинення права призначення директора компанії⁸.

Перш ніж провести дослідження способів захисту сторін корпоративного договору та заходів відповідальності, які застосовуються до порушника в національному праві, стисло проаналізуємо зарубіжний досвід способів такого захисту і заходів відповідальності, які застосовують сторони корпоративних договорів у розвинутих правових системах.

Так, за законодавством Бельгії сторона корпоративного договору при його порушенні має право вимагати стягнення збитків, для чого потрібно довести порушення зобов'язання, збитки, причинно-наслідковий зв'язок і вину⁹. При цьому невиконання своїх зобов'язань стороною корпоративного договору має бути досить серйозним, а іноді і призводити до дедлоку в діяльності органів управління компанії. Наслідками ненадання виконання стороною умов корпоративного договору можуть бути навіть крайні заходи, такі як виключення учасника з товариства за рішенням суду (зокрема, з підстав порушення зобов'язання з придбання частки в капіталі компанії, із внесення вкладу для збільшення статутного капіталу компанії тощо)¹⁰.

⁷ О Сосула, 'Законодавче регулювання корпоративного договору в Україні' (2020) 7 Підприємство, господарство і право 59.

⁸ К Осипенко, 'Договор об осуществлении прав участников хозяйственных обществ в российском и английском праве' (автореф дис канд юрид наук, 2015) 15.

⁹ A Bertrand, A Coibion, 'Shareholder Suits under Belgian Law' (2009) 2–3 European Company and Financial Law Review 284.

¹⁰ Bertrand, Coibion (n 9) 295–6.

У французькому корпоративному праві корпоративний договір є виключно договірним інститутом, що передбачає при порушенні встановленого в договорі зобов'язання можливість використовувати лише договірні способи захисту. Основним способом захисту визнається стягнення збитків, що вимагає від стягувача надання доказів порушення зобов'язання і наявності причинно-наслідкового зв'язку між порушенням зобов'язання, яке виникло з корпоративного договору, і заподіяною шкодою. Також одним із поширених визнається такий механізм захисту, як примус до виконання зобов'язання в натурі. Наприклад, суд визнає недійсним договір, укладений у порушення переважного права купівлі, і задовольняє вимогу позивача щодо переведення на нього права та обов'язків покупця¹¹.

У законодавстві Греції передбачається можливість застосування примусу відносно сторони корпоративного договору до виконання зобов'язання з голосування. Але в доктрині висловлюється позиція, що такий спосіб захисту неможливо реалізувати на практиці, оскільки акціонер не може своєчасно звернутися до суду для ухвалення рішення щодо обов'язку проголосувати відповідно до договору. Найбільш ефективним способом захисту сторін корпоративного договору в Греції є стягнення збитків¹².

Стандартним способом захисту сторін корпоративного договору у Німеччині також слугує стягнення збитків. Проте у судовій практиці трапляється і застосування інших способів, зокрема оскарження рішення органу управління у зв'язку з порушенням ним умов корпоративного договору¹³. Критеріями такого оскарження, які в обов'язковому порядку беруться до уваги судом, є: 1) врахування інтересів третіх осіб, які не брали участі в процесі прийняття рішення органу управління; 2) оцінка можливості зміни статуту кваліфікованою більшістю, якщо рішення суперечить якому-небудь положенню статуту. Таким чином, рішення органів приватного товариства може бути визнано недійсним, якщо при цьому не порушуються права третіх осіб, таке рішення суперечить статуту або змінює його, і такі зміни не зареєстровані в установленому порядку¹⁴.

У США, де кожен штат має своє корпоративне законодавство, згідно з, наприклад, корпоративним правом штату Нью-Йорк у договорі акціонерів має передбачатися, що останні приймають на себе зобов'язання

¹¹ B Grelon, 'Shareholders Lawsuits under French Law' (2009) 2–3 *European Company and Financial Law Review* 216–7.

¹² В Бородкин, 'Гражданско-правовое регулирование корпоративного договора' (дис канд юрид наук, 2015) 196.

¹³ A Büssemaker, *Stimmbindungsverträge bei Kapitalgesellschaften in Europa* (Nomos Verlagsgesellschaft 1998) 42–3.

¹⁴ Д Степанов, В Фогель, Х Шрам, 'Корпоративный договор: подходы российского и немецкого права к отдельным вопросам регулирования' (2012) 10 *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации* 22.

не голосувати іншим чином, аніж це передбачено договором. Крім цього, існує підхід, згідно з яким корпорація може виступати стороною корпоративного договору з покладенням на неї зобов'язань із невиконання тих чи інших вказівок акціонерів, що суперечать договору, за винятком таких розпоряджень, які узгоджені необхідною кількістю акціонерів. Однак покладення такого зобов'язання визнається не таким ефективним, як встановлення обмежень у статуті корпорації, згідно з якими його положення не можуть бути змінені без згоди акціонерів. Перевага в зазначеному варіанті захисту виражається в тому, що безпосереднє покладення зобов'язання на корпорацію не застосовувати будь-яких вказівок не виключає того, що розпорядження не буде виконано корпорацією. Проте акціонери, які є сторонами акціонерного договору, у разі порушення корпорацією свого зобов'язання мають право пред'явити позов проти самої корпорації за порушення акціонерного договору. Якщо акціонери дізнаються про можливе порушення акціонерного договору заздалегідь, із метою запобігання порушенню такого договору за їх клопотанням суд може видати судову заборону, оскільки в подальшому оцінити збитки буде значно складніше¹⁵.

В англійському праві традиційно способи захисту включають у себе стягнення збитків, вимогу належного виконання в натурі й отримання судової заборони. За твердженням А. Карапетова, позов про виконання в натурі став можливим із розвитком права справедливості. Він наводить як приклад один із показових прецедентів, який широко висвітлювався в доктрині (рішення у справі *Beswick v. Beswick* (1969)), в якому суд задовольнив позов про виконання зобов'язання в натурі, оскільки цей спосіб захисту був визнаний адекватним і таким, що досягає справедливого результату¹⁶. Крім того, в англійському праві до корпоративних договорів застосовується такий спосіб захисту, як примусове виконання в натурі, але він має певні обмеження. Так, цей спосіб захисту може бути використаний, якщо сторона акціонерного договору звернеться за захистом негайно після порушення договору. Однак звернення до суду навіть у межах розумного строку не є безумовною гарантією задоволення позову про виконання зобов'язання в натурі у зв'язку з забезпеченням балансу інтересів і стабільності відносин. Тому сторона договору не позбавлена можливості звернутися до суду про стягнення збитків. Щодо способу захисту у вигляді отримання судової заборони, то останній хоча і є найбільш ефективним, оскільки має превентивний характер, але його застосування може обмежити здатність компанії до здійснення своїх за-

¹⁵ Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York, 'The Enforceability and Effectiveness of Typical Shareholders Agreement Provisions' [2010] 65 (4) *The Business Lawyer* 1153–203.

¹⁶ А. Карапетов, *Иск о принуждении к исполнению обязательства в натуре* (Статут 2003) 16–7.

конних прав зі зміни положень статуту, статутного капіталу, структури компанії тощо¹⁷.

Отже, зарубіжний досвід важливий тим, що в умовах інтенсивного зближення господарських систем різних країн – учасниць світового ринку збільшується актуальність проблеми гармонізації та уніфікації національного законодавства. Як вбачається з аналізу зарубіжного законодавства, національний законодавець частково врахував зарубіжний досвід, наслідком чого стало запозичення такої конструкції, як компенсація. Також корпоративне законодавство України як спосіб захисту прийняло відшкодування збитків, проте в зарубіжній практиці він не є популярним, оскільки це пов'язано з необхідністю доведення збитків, їхнього складу та розміру, що викликає певні складнощі в процесі захисту сторони корпоративного договору. У зв'язку з цим у країнах загального права, крім можливості використовувати цей спосіб, сторони корпоративного договору активно використовують інші – примусове виконання зобов'язання в натурі, інші превентивні механізми (судова заборона, встановлення обмежень щодо внесення змін до локальних актів корпорації).

Аналіз національного законодавства логічно розпочати з наведення загальних положень ст. 20 Господарського кодексу України (далі – ГК України)¹⁸, відповідно до яких права суб'єктів господарювання захищаються через, зокрема: визнання наявності або відсутності прав; визнання повністю або частково недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування; визнання недійсними господарських угод; відновлення становища, яке існувало до порушення прав і законних інтересів суб'єктів господарювання; припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; присудження до виконання обов'язку в натурі; відшкодування збитків; застосування штрафних, оперативного-господарських, адміністративно-господарських санкцій; установлення, зміни і припинення господарських правовідносин; іншими способами, передбаченими законом. Виникає запитання: чи можна всі ці способи захисту застосувати сторонам корпоративного договору?

Положеннями ч. 6 ст. 261 Закону про АТ встановлюється, що в договорі між акціонерами можуть передбачатися способи забезпечення виконання зобов'язань, що випливають із нього, та заходи відповідальності за невиконання або неналежне виконання таких зобов'язань. У частині 7 зазначеної статті уточнюється, що застосування заходів відповідальності у зв'язку з порушенням договору між акціонерами відбувається у формі відшкодування завданих внаслідок порушення договору збитків, стяг-

¹⁷ K R Thomas, C Ryan, *The Law and Practice of Shareholder's Agreements* (LexisNexis Butterworths 2007) 171–4.

¹⁸ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 10.04.2021).

нення неустойки (штрафу, пені), виплати компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами) та ін.

Одним із перелічених способів захисту прав сторін корпоративного договору є *відшкодування збитків*, який, як було продемонстровано вище, є поширеним способом захисту їхніх прав у зарубіжних країнах. Що ж до національної практики, то існують сумніви щодо ефективності цього способу захисту прав та одночасно – заходу відповідальності, особливо з огляду на специфіку корпоративного договору, яка полягає в тому, що в більшості випадків збитки не можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, що тягне неможливість їх стягнення в судовому порядку, та складності процесу доведення збитків. Ефективність цієї форми відповідальності є сумнівною ще з причини, що для її виникнення потрібно, щоб: а) в акціонерів, які не є сторонами за договором між акціонерами, виникли збитки; б) ці збитки виникли внаслідок того, що товариство не було повідомлено про факт укладення договору між акціонерами; в) мала місце протиправна поведінка, наслідком якої стало спричинення шкоди. Крім того, для притягнення до відповідальності акціонерів у вигляді стягнення збитків потерпілому від заподіяння шкоди акціонеру необхідно буде довести в суді сукупність всіх цих фактів. Недоведеність хоча б одного факту тягне за собою відмову у задоволенні позовних вимог. Спори щодо стягнення збитків – одні з найбільш складних категорій судових справ, позови за якими суди задовольняють нечасто та не в повному обсязі. Проте стягнення збитків може бути ефективним заходом у разі, якщо корпоративний договір є лише одним з елементів складної схеми договорів, що включає договір між акціонерами, продаж певного пакета акцій за зафіксованою ціною (зокрема третій особі) тощо. У цьому випадку невиконання зобов'язань із корпоративного договору може спричинити неможливість виконання всіх інших договорів, що може призвести до реальних збитків.

Ще одним способом захисту є можливість *визнання договору щодо прав на акції та/або прав за акціями, укладеного стороною договору між акціонерами на порушення корпоративного договору*, недійсним за позовом заінтересованої сторони договору між акціонерами. Це можливо лише у разі, якщо буде доведено, що інша сторона договору знала або мала знати про обмеження, передбачені договором між акціонерами (ч. 3 ст. 261 Закону про АТ).

Продовжуючи тему інформаційних обов'язків сторін корпоративного договору, треба відзначити, що згідно з приписами абзацу 2 ч. 3 ст. 261 Закону про АТ уточнюється порядок розкриття інформації про наявність договору між акціонерами у публічному акціонерному товаристві (далі – ПАТ) через вказівки, що вона розкривається у порядку, встановленому Законом України “Про цінні папери та фондовий ринок”

(далі – Закону про ЦП)¹⁹ для розкриття особливої інформації про емітента. Інформація про наявність корпоративного договору, укладеного акціонерами ПАТ, підлягає обмеженому розкриттю. Строки, порядок і форми розкриття особливої інформації про емітента та додаткових відомостей, що містяться у такій інформації, встановлюються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) (ч. 2 ст. 41 Закону про ЦП). Частиною 3 ст. 41 Закону про ЦП встановлено, що особлива інформація про емітента є відкритою і в обсязі, встановленому НКЦПФР, підлягає оприлюдненню емітентом за допомогою: розміщення у загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР про ринок цінних паперів (далі – ЗДІБД); опублікуванню в одному з офіційних друкованих видань Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України або НКЦПФР; розміщенню на власному вебсайті. ЗДІБД НКЦПФР про ринок цінних паперів – це інформаційний ресурс, який є основою ефективної взаємодії між регулятором, емітентами, інвесторами та громадськістю у частині реалізації повноважень Комісії щодо оприлюднення і доступу до інформації про діяльність емітентів цінних паперів. НКЦПФР встановлює додаткові вимоги до розкриття особливої інформації про емітента та вживає заходів щодо її розкриття (ч. 4 ст. 41 Закону про ЦП). Пунктом 1 глави 1 розділу III “Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів” (далі – Положення)²⁰ визначено, що до особливої інформації емітента цінних паперів, серед іншого, належать відомості *про наявність, строк дії та сторони акціонерного договору*. У повідомленні про укладення корпоративного договору розкривається така інформація: 1) дата отримання товариством повідомлення про укладення договору між акціонерами від однієї зі сторін такого договору; 2) номер та дата укладання договору; 3) сторони договору (із зазначенням: прізвища, імені, по батькові або найменування власника (власників) акцій, ідентифікаційного коду юридичної особи – резидента або коду/номеру з торговельного, банківського чи судового реєстру, реєстраційного посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи (для юридичної особи – нерезидента) власника (власників) акцій); 4) дата набрання чинності договором та строк або термін дії договору.

Хоча ЗДІБД і є аналітичним інструментом та дає змогу отримати інформацію про компанії, їх фінансові показники й оприлюднену емітентами інформацію, до якої належать і відомості про корпоративний договір, водночас цей ресурс не дає можливості здійснити вибірку за видом інформації (тобто не можна з'ясувати кількість укладених ПАТ

¹⁹ Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text>> (дата звернення: 15.06.2021).

²⁰ Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 3 грудня 2013 р. № 2826 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13#Text>> (дата звернення: 10.04.2021).

договорів у межах України, проаналізувати поширеність використання цієї конструкції, наприклад, уповноважений структурний підрозділ НКЦПФР у Донецькій та Луганській областях емітенти жодного разу не повідомляли про укладення таких договорів), а відфільтрувати інформацію можна лише за конкретним учасником ринку цінних паперів. Тобто з отриманням інформації щодо наявності корпоративного договору між учасниками товариства можуть виникнути певні труднощі.

Крім того, ані ГК України, ані Цивільний кодекс України (далі – ЦК України)²¹, ні спеціальний Закон про АТ не передбачають наслідків у разі порушення зобов'язань щодо повідомлення товариством про укладений договір між акціонерами в межах ПАТ, що є значним упущенням, оскільки законодавство передбачає підвищені вимоги до таких товариств, містить обмеження, спрямовані на захист невизначеного кола акціонерів. Так, зокрема, відповідно до положень ч. 1 ст. 7 зазначеного Закону акціонери ПАТ можуть відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів товариства. Статутом такого товариства не може бути передбачена необхідність отримання згоди інших акціонерів на відчуження акцій, не може бути передбачено право переважної купівлі акцій ПАТ. При цьому договором між акціонерами, навпаки, можуть бути передбачені право переважної купівлі акцій, обмеження щодо відчуження акцій та інші обов'язки, які суперечать імперативним нормам, встановленим для ПАТ. Тому забезпечення певного мінімуму розкриття інформації про наявність корпоративного договору є гарантією забезпечення прав необмеженого кола акціонерів.

Слід відзначити, що в результаті такого неповідомлення можуть постраждати не тільки акціонери, які не є стороною договору між акціонерами, а й безпосередньо товариство. Тому з метою ефективного захисту прав акціонерів, які не є сторонами такого договору, та прав самого товариства, вбачається необхідним на законодавчому рівні встановити певні наслідки для сторін договору між акціонерами у разі невиконання ними обов'язку щодо повідомлення товариства, а саме: пропонується включити положення про те, що у випадку неповідомлення щодо факту існування договору між акціонерами (корпоративного договору), такий договір може бути визнаний недійсним за позовом акціонера, який не є стороною такого договору, а також за позовом самого товариства. Закріплення в законодавстві цієї пропозиції сприятиме дисциплінованості сторін корпоративного договору, їх стимулюванню до виконання вимоги про повідомлення товариства та забезпеченню захисту прав інших учасників товариства та безпосередньо самого товариства. Додатково вбачається доцільним інформацію щодо факту укладення корпоративного

²¹ Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>> (дата звернення 10.04.2021).

договору відображати в реєстрі акціонерів, у зв'язку з чим пропонується доповнити ч. 3 ст. 261 Закону про АТ положенням про необхідність фіксації в реєстрі акціонерів товариства інформації про наявність укладених договорів між акціонерами, не розкриваючи при цьому їхнього змісту і зберігаючи тим самим конфіденційність змісту такого договору.

Зазначене дасть змогу вважати третіх осіб такими, що мали знати про обмеження, встановлені корпоративним договором, і значно полегшить процедуру визнання недійсними укладених із порушенням договору між акціонерами договорів із третіми особами. З аналізу норм законодавства можна побачити, що договір, укладений акціонером у порушення умов корпоративного договору, є оспорюваним правочином. Але в цьому випадку постає питання доведення факту обізнаності іншої сторони за договором про існування обмежень, передбачених корпоративним договором. Отже, для застосування відповідного способу захисту на законодавчому рівні встановлено тільки один критерій – доказ обізнаності контрагента за договором про корпоративний договір, яким були встановлені певні обмеження.

Відповідно до системного тлумачення положень ч. 3 ст. 261 Закону про АТ корпоративний договір, укладений у ПАТ, за загальним правилом, є конфіденційним, тому що в зазначених положеннях міститься вимога тільки щодо розкриття інформації про наявність договору між акціонерами у ПАТ. Якщо інше не встановлено законом або договором між акціонерами, інформація про зміст такого договору не підлягає розкриттю та є конфіденційною. Як зауважує М. Варюшин, єдиною обізнаною особою про обмеження, встановлені корпоративним договором, повинна бути інша сторона такого договору²². Процедура доведення обізнаності сторони на практиці може виявитися дуже складною, що підтверджується актуальною судовою практикою, хоча і з іншим предметом спору, але аналогічною щодо підходу до поведінки заінтересованої особи. Так, нещодавно Верховний Суд прийняв постанову від 17 березня 2021 р. у справі № 922/634/19, в якій викладено неоднозначну тезу щодо “розумної обачливості”. Суд у цій справі критично оцінив твердження відповідача, що він не знав і не міг знати про те, що він придбаває частку, щодо якої існували триваючі судові спори. Суд наголосив, що при придбанні майна покупець мав би проявляти розумну обачливість і дослідити історію вибуття майна у попередніх власників – учасників товариства хоча б за останні три роки, що є стандартною діловою практикою при купівлі частки у статутному капіталі товариства²³. Вбачається, що відносини, коли порушені права акціонера укладенням договору між іншими

²² М Варюшин, ‘Гражданско-правовое регулирование корпоративных договоров: сравнительный анализ’ (дис канд юрид наук, 2015) 138–9.

²³ Постанова Верховного Суду від 17 березня 2021 р. у справі № 922/634/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95940142>> (дата звернення: 13.04.2021).

акціонерами, про який він не знав і сторони такого корпоративного договору не повідомили товариство про факт його укладення, також можна підвести під тезу, що такий акціонер не проявив “розумну обачність”. Вживання таких оціночних категорій, як “розумна обачність”, “стандартна ділова практика”, не сприяє реалізації принципу правової визначеності, передбачуваності судової практики та сталості обороту. Така позиція фактично ставить під сумнів презумпцію добросовісності сторони, права якої порушено. Визнання особи добросовісною або недобросовісною потрапляє в залежність від суб’єктивної оцінки суду. Категорія “розумна обачність” (причому в одному рішенні Суд використовує різні терміни – “обачність” та “обачливість”) розуміється Верховним Судом у значенні, що кожна сторона під час укладення договору має поводити себе добросовісно, обачливо й розумно, об’єктивно оцінювати ситуацію. На його думку, стандарт розумної та обачливої поведінки комерсанта набагато вищий, порівняно зі стандартом пересічної розумної людини. Нереалістичні уявлення й очікування однієї сторони щодо суті чи наслідків правочину не можуть бути кваліфіковані як введення її в оману іншою стороною. Інша сторона не могла розкрити інформацію про помилковість таких уявлень, оскільки вони є вочевидь нерозумними, неочікуваними, нетиповими²⁴. Інтерес викликає й оперування конструкцією “стандартна ділова практика”, суть якої Верховний Суд розуміє в тому, що історію стосовно блага, щодо якого є заінтересованість, треба знати “хоча б за останні три роки”²⁵. За логікою, при визначенні цього строку Суд взяв за аналогією строк позовної давності, але чи можна тепер до всіх відносин у господарському обороті застосовувати саме такий строк? Нині немає критеріїв віднесення практики до “стандартної ділової”, зокрема строків її формування, що дало б підстави вважати її такою. Вважаємо, що розширення суддівського розсуду в корпоративних справах на цьому етапі розвитку суспільства не є своєчасним і не приносить очікуваної визначеності та чіткості. Тому, вбачається, що інший учасник товариства, безпосередньо товариство, інші особи не повинні самостійно дізнаватися з різних джерел про факт укладення корпоративного договору. Обов’язок щодо повідомлення про це товариства та розміщення останнім інформації на сайті (для ПАТ) повинно мати не декларативний характер, а забезпечуватися мірами відповідальності за його невиконання. Натепер недобросовісні акціонери, які уклали договір між акціонерами, можуть не виконувати зобов’язання щодо повідомлення товариства про факт укладення договору між акціонерами без яких-небудь значних ризиків та негативних очікувань для себе. Тому на законодавчому

²⁴ Постанова Верховного Суду від 27 січня 2021 р. у справі № 910/17876/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/94643002>> (дата звернення: 14.04.2021).

²⁵ Постанова Верховного Суду від 17 березня 2021 р. у справі № 922/634/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95940142>> (дата звернення: 13.04.2021).

рівні необхідно забезпечити такі несприятливі наслідки для акціонерів, які уклали договір між акціонерами, але не виконали вимоги законодавства про повідомлення товариства, які найбільшою мірою небажані для них, а отже, будуть найбільш ефективними з точки зору забезпечення виконання зазначеної законодавчої вимоги, зокрема, такими наслідками може бути визнання договору між акціонерами недійсним за позовом заінтересованої сторони. Проте, безсумнівно, можна погодитися з думкою Д. Ломакіна, що визнання правочинів, укладених із порушеннями положень корпоративного договору, недійсними буде швидше винятком, аніж правилом²⁶.

Отже, не підлягає сумніву, що у справах щодо оскарження договорів із третіми особами, які не є учасниками товариства, зовсім незначні перспективи. Однак стосовно ситуацій оскарження договорів, укладених між стороною корпоративного договору та учасником товариства, який не є стороною такого договору, вбачається, що все не так очевидно. Звісно ж, що якщо товариство було повідомлено про укладення корпоративного договору, то ризик, пов'язаний із незнанням умов договору, повинен бути покладений на учасників товариства. Зроблений висновок пояснюється тим, що виключно за таких обставин учасник товариства, який не є стороною корпоративного договору, але обізнаний про факт його укладення, має можливість вжити необхідних заходів, спрямованих на отримання інформації про те, чи не буде договір, укладений ним з іншим учасником товариства, який, зі свого боку, є стороною корпоративного договору, суперечити умовам корпоративного договору. Тобто лише у разі, якщо товариство належним чином повідомлено про факт наявності корпоративного договору, тільки тоді учасник товариства, який не є його стороною, повинен проявити необхідну обачність.

Наступним способом захисту є *визнання недійсним договору або визнання недійсними окремих його частин*. Практика визнання таких спорів ще перебуває на етапі свого становлення, але та, що вже є, становить інтерес для дослідження. Так, у рішенні Господарського суду Одеської області від 28 листопада 2019 р. зазначено, що між Учасник-1 та Учасник-2 укладено корпоративний договір, умовами якого було визначено: 1) придбання та відчуження часток у ТОВ (спільний бізнес становив 10 ТОВ) за заздалегідь визначеною ціною; 2) сторони є власниками в рівних частках усіх ТОВ; 3) оціночна вартість бізнесу, перелік корпоративних прав, розмір часток у цих товариствах та порядок вибуття із них на визначених умовах; 4) відповідальність у разі недотримання Учасником-1 (Позивачем) умов цього договору, а саме: всі корпоративні права, належні йому в усіх товариствах переходять за номінальною вартістю до Учасника-2 (Від-

²⁶ Д. Ломакин, *Корпоративные правоотношения: общая теория и практика её применения в хозяйственных обществах* (Статут 2008) 422.

повідача) без додаткової оплати через вибуття Учасника-1 на користь Учасника-2 із повною передачею йому 100 % дольової участі в усіх зазначених у договорі товариствах; 5) обов'язок Учасника-1 на забезпечення виконання корпоративного договору видати безвідкличну довіреність із корпоративних прав для представництва його інтересів у всіх товариствах на особу, яка буде запропонована Учасником-2; вона не може бути скасована без згоди представника або може бути скасована лише у випадках, передбачених у самій довіреності; 6) Учасник-1 повинен передати на відповідальне зберігання Учаснику-2 установчі документи всіх товариств разом із безвідкличною довіреністю.

Позивачка посилалася на те, що корпоративний договір укладений із вадами волі, відповідач ввів її в оману щодо необхідності включення останніх двох умов як обов'язкової умови дійсності договору в цілому. Суд дійшов висновку, що Позивачкою не доведено обставини введення її в оману Відповідачем, зокрема, не має факту повідомлення відомостей, які не відповідають дійсності, вчинення дій з метою запевнити іншу сторону про такі властивості й наслідки правочину, які насправді наступити не можуть. Суд вбачає, що сторони корпоративного договору лише скористалися новелою щодо безвідкличної довіреності з корпоративних прав. Він також зазначив, що системний аналіз цілої низки пунктів договору свідчить, що між сторонами досягнуто згоди щодо придбання та відчуження часток у всіх ТОВ за заздалегідь визначеною ціною, із визначенням оціночної вартості бізнесу, переліку корпоративних прав, розміру часток у товариствах та порядку вибуття з них, а вказані умови договору передбачають чіткий, хронологічно визначений і послідовний порядок дій Позивачки із внесення коштів на погашення кредиторської заборгованості товариств, що входять до спільного бізнесу учасників, а окрім того, погашення визначеної заборгованості перед Відповідачем. Отже, оспорювані пункти корпоративного договору повністю відповідають нормам ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ, а тому відсутні підстави для визнання їх недійсними відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК України²⁷.

Ще одним прикладом судової практики щодо корпоративних договорів є рішення Господарського суду Одеської області від 9 березня 2021 р. з аналогічними позовними вимогами. Суд зазначає, що він врахував позицію Великої Палати Верховного Суду стосовно того, що договір як правочин може містити зміст одного договору, декількох договорів, зміст інших правочинів та інші відомості, які правочинами не є, тому він доходить висновку, що зазначений договір є змішаним договором, тобто договором, який регулює виникнення та умови виконання декількох правочинів, зокрема й корпоративного договору, договору позики

²⁷ Рішення Господарського суду Одеської області від 28 листопада 2019 р. у справі № 916/1444/19 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/86175401>> (дата звернення: 13.04.2021).

та договору дарування. Суд аргументує, що: 1) оскільки пункт договору передбачає безумовне передання ОСОБА_2 валютних цінностей, такий правочин має кваліфікуватись як дарування. Хоча договір укладений не тільки між учасниками ТОВ, а й між учасниками товариства та особами, які не є його учасниками (кредиторами), тобто передбачає виникнення зобов'язань в осіб, які не є учасниками вказаного товариства, суд критично оцінює доводи відповідача щодо нікчемності договору з підстав його укладення не учасниками товариства, оскільки спірний договір є змішаним, що не суперечить положенням чинного законодавства, а відтак сторонами такого договору в частині умов, що не стосуються корпоративних прав товариства, можуть бути не учасники товариства; 2) щодо доводів про оплатність договору, суд зазначив, що умова договору про спрямування суми грошових коштів на забезпечення функціонування та розвитку товариства не свідчить про оплатність корпоративного договору, оскільки регулює саме питання функціонування товариства. Аналіз пункту договору не свідчить про відплатність корпоративного договору, а визначає лише домовленість сторін, що за Учасником 1 зберігається право на одноособове отримання будь-якого доходу, пов'язаного з діяльністю ТОВ. Суд також дійшов висновку, що між сторонами досягнуто згоди щодо безоплатного відчуження ОСОБА_1, ОСОБА_2 розміру своєї частки статутного капіталу товариства в чіткому хронологічно визначеному і послідовному порядку дій, а саме у випадку не внесення зазначеної в договорі суми з прострочкою 110 днів, Учаснику 1 переходять всі корпоративні права. Щодо обов'язку ОСОБА_1 зі спрямування дивідендів від товариства на розвиток діяльності товариства, то це не є формою оплатності договору, а свідчить лише про намір позивача забезпечити належний та достатній розвиток діяльності товариства. Суд дійшов висновку, що оспорювані пункти договору відповідають нормам ст. 7 Закону про ТОВ та ТДВ, тобто відсутні підстави для визнання їх недійсними відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК України²⁸. Отже, корпоративний договір є "джентльменською угодою" бізнес-партнерів, яка містить механізми захисту та примушення до виконання обов'язків. Запровадження корпоративних договорів стало дієвим інструментом регулювання відносин всередині товариства. Крім того, з аналізу практики видно, що судова практика сприйняла цю конструкцію, враховує домовленості сторін та надає перевагу положенням корпоративного договору над нормами законодавства.

Вбачається, що найбільш універсальним та ефективним способом відповідальності за невиконання обов'язків, що впливають із корпоративних договорів, зокрема й щодо голосування певним способом на

²⁸ Рішення Господарського суду Одеської області від 9 березня 2021 р. у справі № 916/2796/20 <<https://reyestr.court.gov.ua/Review/95674635>> (дата звернення: 14.04.2021).

загальних зборах акціонерів, здійснення узгоджених дій, пов'язаних з управлінням, із діяльністю, реорганізацією та ліквідацією товариства, тобто таких, порушення яких складно оцінити в грошовому еквіваленті, є компенсація. У законодавстві відповідно до положень ч. 7 ст. 261 Закону про АТ передбачено такий захід відповідальності, як виплата компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами). Особливостями такого заходу є те, що, по-перше, компенсація встановлюється за згодою акціонерів та не може бути зменшена на розсуд суду. Компенсація визначається за допомогою встановлення твердої грошової суми або порядку її визначення. Отже, в тому випадку, коли сторонами обумовлена лише можливість стягнення компенсації без вказівки її розміру або порядку визначення відповідної суми, умова про компенсацію вважається неузгодженою і не може застосовуватися до відносин сторін. Такий спосіб захисту, як компенсація, не повинен ототожнюватися з неустойкою, оскільки її розмір, встановлений при укладенні договору, не може бути зменшений. Перевагою застосування такої міри відповідальності є те, що немає необхідності в доведенні наявності збитків. У національному законодавстві є приклади застосування такої міри відповідальності, як компенсація, зокрема у сфері захисту інтелектуальної власності. Так, відповідно до положень абзацу 2 ч. 1 ст. 52 Закону України “Про авторське право і суміжні права” “при порушеннях будь-якою особою авторського права і (або) суміжних прав <...> суб'єкти авторського права і (або) суміжних прав мають право в тому числі <...> г) подавати позови до суду про <...> виплату компенсацій”²⁹. Компенсація підлягає стягненню при доведенні факту правопорушення незалежно від наявності або відсутності збитків. Поява цього положення в законі обумовлена саме складністю доведення збитків у сфері інтелектуальної діяльності, що є характерним і для корпоративних договорів. Ще однією перевагою є те, що стягнення компенсації не виключає можливості відшкодування збитків у разі їх наявності. Як справедливо зазначає Т. Грибкова, компенсація може застосовуватися поряд з іншими заходами відповідальності (зокрема, стягненням збитків і неустойки)³⁰. Отже, компенсація – це самостійний вид відповідальності. Вважаємо, що цей спосіб захисту прав акціонера (учасника) є найбільш універсальним серед усіх інших засобів, передбачених законодавством. Вбачається, що необхідно передбачити в законах про АТ, ТОВ та ТДВ у частині регулювання інституту корпоративного договору норму такого змісту: “Сторона корпоративного договору, права якої порушено, має право стягнути з особи, яка по-

²⁹ Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 13. Ст. 64.

³⁰ Т. Грибкова, ‘Акционерные соглашения как средство правового регулирования корпоративных отношений’ (дис канд юрид наук, 2011) 11.

рушила умови корпоративного договору, компенсацію (грошову суму), встановлену цим договором. У разі неможливості виконання порушеного зобов'язання у натурі компенсація стягується без застосування положень ст. 233 ГК України”.

Як справедливо зазначає Р. Ахмадулін, інші заходи відповідальності, які називають у юридичній літературі, такі як обмеження прав голосувати й отримувати дивіденди, обов'язок акціонера, який порушив корпоративний договір, продати свою частку акцій, є досить дискусійними³¹.

Висновки. Викладене дає змогу зробити висновок про доцільність закріплення у законодавстві завдяки внесенню відповідних доповнень до ч. 7 ст. 261 Закону про АТ переліку найбільш універсальних та ефективних способів захисту прав сторін корпоративного договору, якими можуть бути: відшкодування збитків; стягнення неустойки (штрафу, пені); виплата компенсації (фіксованої грошової суми або суми, що підлягає визначенню в порядку, передбаченому договором між акціонерами); визнання корпоративного договору або окремих його частин недійсними; визнання недійсними правочинів, укладених стороною корпоративного договору в порушення умов такого договору, тощо. Принциповим у питанні застосування цих способів є аспект пропорційності відповідальності наслідкам порушення договору та дотримання балансу інтересів сторін корпоративного договору.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Bössemaker A, *Stimmbindungsverträge bei Kapitalgesellschaften in Europa* (Nomos Verlagsgesellschaft 1998) (in German).
2. Thomas K R, Ryan C, *The Law and Practice of Shareholder's Agreements* (LexisNexis Butterworths 2007) (in English).
3. Karapetov A, *Isk o prisuzhdenii k ispolneniju objazatel'stva v nature* (Statut 2003) (in Russian).
4. Lomakin D, *Korporativnye pravootnoshenija: obshhaja teorija i praktika ejo primenenija v hozjajstvennyh obshhestvah* (Statut 2008) (in Russian).

Journal articles

5. Bertrand A, Coibion A, 'Shareholder Suits under Belgian Law' (2009) 2–3 *European Company and Financial law Review* 284 (in English).
6. Corporation Law Committee of the Association of the Bar of the City of New York, 'The Enforceability and Effectiveness of Typical Shareholders Agreement Provisions' [2010] 65 (4) *The Business Lawyer* 1153–203 (in English).

³¹ Р. Ахмадуллин, 'Гражданско-правовые средства осуществления прав акционера' (дис канд юрид наук, 2016) 203.

7. Grelon B, 'Shareholders Lawsuits under French Law' (2009) 2–3 *European Company and Financial law Review* 216–7 (in English).
8. Borodkin V, 'Korporativnyj dogovor v period reformirovanija Grazhdanskogo kodeksa RF' (2014) 3 *Zakon* 38 (in Russian).
9. Sosula O, 'Zakonodavche rehuliuвання korporatyvnoho dohovoru v Ukraini' (2020) 7 *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo* 59 (in Ukrainian).
10. Stepanov D, Fogel' V, Shram H, 'Korporativnyj dogovor: podhody rossijskogo i nemeckogo prava k otdel'nym voprosam regulirovanija' (2012) 10 *Vestnik Vysshego Arbitrazhnogo Suda Rossijskoj Federacii* 22 (in Russian).

Theses

11. Ahmadullin R, 'Grazhdansko-pravovye sredstva osushhestvlenija prav akcionera' (dis kand jurid nauk, 2016) (in Russian).
12. Borodkin V, 'Grazhdansko-pravovoe regulirovanie korporativnogo dogovora' (dis kand jurid nauk, 2015) (in Russian).
13. Varjushin M, 'Grazhdansko-pravovoe regulirovanie korporativnyh dogovorov: sravnitel'nyj analiz' (dis kand jurid nauk, 2015) (in Russian).
14. Gribkova T, 'Akcionernye soglashenija kak sredstvo pravovogo regulirovanija korporativnyh otnoshenij' (dis kand jurid nauk, 2011) (in Russian).
15. Osipenko K, 'Dogovor ob osushhestvlenii prav uchastnikov hozjajstvennyh obshhestv v rossijskom i anglijskom prave' (avtoref dis kand jurid nauk, 2015) (in Russian).
16. Syhydyn M, 'Korporatyvnyi dohovir' (avtoref dys kand yuryd nauk, 2016) (in Ukrainian).

Lina Doroshenko

WAYS OF PROTECTING RIGHTS OF THE PARTIES
TO THE CORPORATE AGREEMENT:
PROBLEM ISSUES OF THEORY AND PRACTICE.

ABSTRACT. The article analyzes the theoretical and practical issues that arise in the protection of the rights of the parties to a corporate agreement. The purpose of the article is to identify the ways to protect the rights of the parties to a corporate agreement and to develop the suggestions to improve their application.

It was proved that the existence of two concepts – “corporate agreement” and “agreement between the company’s shareholders” of the same content, but named differently is artificial, and the unification of the conceptual and categorical apparatus, which denotes this agreement, was proposed.

The experience of other countries (France, Belgium, Greece, Germany, the USA, Great Britain) on the issues of establishing the ways to protect the rights of the parties to a corporate agreement both in legislation and in practice has been studied. It was established that in foreign countries the parties to a corporate agreement use such ways to protect rights as compensation for damage, enforcement of the obligations in kind, other preventive mechanisms (court injunction, imposition of restrictions on amendments to local acts of the corporation), exclusion of a company participant by a court decision etc. It was determined that only such ways of the rights protection as compensation for damage and compensation are reflected in the Ukrainian legislation.

Ліна Дорошенко

The ways of protection of the rights which are provided by the national legislation were allocated. It was studied which of the ways are applied by the parties to the corporate agreement in practice. The application of such methods of protection as compensation for damage is analyzed; recognition of the agreement on rights to shares and/or rights to shares, concluded by a party to the agreement between shareholders for breach of corporate agreement, invalid; invalidation of the transaction or invalidation of its separate parts, compensation. Their positive and negative aspects are determined, the prospects of their application in practice are outlined.

The case law on ways to protect the rights of the parties was analyzed. It was established that the court recognized the binding nature of the corporate agreement and the possibility for the parties to apply in practice the provisions of the agreement. It has been proven that a corporate agreement becomes a tool that can provide business partners with stable rules of conduct that can be protected in court.

Based on the research done, it was made a conclusion on the feasibility of enshrining in law a list of the most universal and effective ways to protect the rights of the parties to a corporate agreement, which may be: damages, penalties (fines, penalties), compensation, invalidation of the corporate agreement or its parts; invalidation of transactions concluded by a party to a corporate agreement in violation of the terms of such agreement, etc.

KEYWORDS: corporate agreement; agreement between the company's shareholders; methods of protection of rights; compensation for damage; compensation; invalidation of the agreement.